

MARJANUCZ LÁSZLÓ

SZEGED TÖRÖK KOR VÉGI NÉPESSÉGÉNEK KÉRDÉSÉHEZ

A VÁROS ÁLTALÁNOS HELYZETE

Szeged a 144 éves török uralom alól 1686. október 22-én szabadult föl. Az elkövetkező években még többször csatáoztak egymással a magyar és a török seregek, de a helyzet nem változott: Szeged a szemben álló seregek határán feküdt, erődje még 30 évig végvárként funkcionált.¹ A lakosság sokat szenvedett a töröktől, de különösen attól, hogy a város a császári seregek átvonulási területébe esett.² A karlócai béke (1699) után Szeged egy időre megszabadult a katonai beszállásolásoktól és a zaklatásoktól, de a pestis (1692, 1704, 1710), és a természeti katasztrófa (árvíz 1689, 1712, tűzvész 1697, 1705) nem kerülte el.³

Míg a béke kedvezett a lakosok visszatelepedésének, a természet emésztő erői párhuzamosan apasztották a lakosság számát. Az 1709–1710-i pestis járványkor egy katonaorvos irányításával sikeresen védekeztek, s így az csak 182 áldozatot szedett. Ezzel szemben Aradon 3000 körül volt az áldozatok száma.⁴ Ugyanakkor az alsóvárosi anyakönyvek tanúsága szerint ott a járvány pusztítóbb lehetett a város átlagánál, mert a keresztelési anyakönyvben a bejegyzések a 300 fölöttiről visszaestek 69-re 1709-ben.⁵ Az 1712-i árvíz pusztító erejére jellemző, hogy az 1719-i összeírásakor a házak nagy részét még mindig „ideiglenes hajlék”-ként tüntették föl. Terveztek, hogy a várost máshova telepítik, esetleg új erődöt építenek a Tisza-Maros szögletébe.⁶ Aztán mégis újjáépült a város, köszönhetően a vár 1714–1717 közötti felújításának. A beáramló vidéki munkások jelentősen megnövelték a város forgalmát, föllendítették kereskedelmét. Sokan visszatelepültek a korábban elvándoroltak közül, de jöttek szép számmal új lakosok is, betelepült idegenek (németek, szerbek).

---

¹ Reizner János: Szeged története. I. Szeged, 1899. Szeged, 174.

² Reizner, I. 1899. 186.

³ Palugyai Imre: Magyarország történeti, földirati és állami legújabb leírása. 2. k. 1852–1855. 187.

⁴ Reizner János: Szeged története III. Szeged, 1900. 171.

⁵ OL Filmarchivum Csanádi Egyházmegye. Római katolikus anyakönyv, Szeged-Alsóváros A 3334.

⁶ Reizner, 1899. I. 234.

A bevándorlás különösen az 1720-as években erősödött föl, az árvizek ekkor már kisebb területeket veszélyeztettek a töltések megemelése miatt, s a Bánság szomszédságában előnyös földrajzi helyzetbe került városunk. Tömegesen jöttek bevándorlók az ország észak-nyugati sűrűnlakta vidékeiről és külföldről. Számukról nincsenek megbízható adataink, de pl. 1725-ben a Palánkban meg kellett szüntetni a magyar prédikációkat, mert nem volt aki, értette volna a magyar szót.⁷

A NÉPESSÉG NAGYSÁGA

Szeged 1686 utáni népességét különböző hatások alakították. A török után a város irányítását az osztrák katonaság vette át, miközben jelentős szerb- főként katonai népesség telepedett le a vár falain belül. Már e körülményből kiderül, hogy a lakosság száma bár növekedett, belső szerkezete átalakult: nagyszámú idegen népelem foglalt benne helyet. Az idegenek és a magyarok között állandósult a viszálykodás, a tisztújítások, követválasztások véres verekedések kíséretében történtek.⁸

Reizner János az első, aki monográfiájában megkísérelte a lakosság létszámát fölbecsülni. A török kiverése utáni első utalás a város népességére Lambion császári katonai mérnöktől való, amelyet Reizner is idéz: „1695 május 2-án... a jelentés szerint a várban, s a Palánkban mintegy 3000 fegyverforgatásra képes magyar, s rác lakik”.⁹

Az adat értékelése, a következtetések levonása elmarad, csak a közlésre szorítkozik. A történeti demográfia eljárásával azonban meg lehet becsülni a lakosság számát.

Ha mögöttük ugyanennyi családot föltételezünk, 4-es, a korra jellemző átlagos családnagyságnál (5) kisebb szorzóval 12 000 fős népesség jön ki. Az átlagos családnagyság a rossz közegészségügyi viszonyok, az ismétlődő járványok miatt nem lehetett több.

A következő értékelhető adatot is Reizner közli De la Croix Peititis császári mérnökkari ezredes 1713-i térképe alapján. A Palánk 8 utcájában 125 lakóházat, Alsóváros 11 utcájában 575 háztelket, Fölsőváros 6 szigetén 340 házhelyet tüntet föl a térkép. Reizner számítása szerint Alsó- és Fölsőváros 915 házhelye 6 405 főt foglalhatott magában 7-s szorzót alkalmazva. Ehhez hozzáadta a palánki és várbeli lakosságot a katonasággal együtt, s Szeged népességét 1686-ra visszavetítve 9 000 lélekre tette.¹⁰

Maghatározása azonban több szempontból problematikus. A külső városrészekre számított eredménye világos, de sehol sem ad magyarázatot a 7-es szorzóra. Na-

---

⁷ Reizner, 1899. I. 331.

⁸ Kiss Ferenc–Tonelli Sándor–Sz. Szigethy Vilmos: Magyar városok monográfiája I. k. Budapest, 1927. 15.

⁹ Reizner, 1899. I. 183.

¹⁰ Reizner, 1899. I. 184–185.

gyobb probléma a Palánk lakosságának meghatározása. A térkép szerint ott 125 házhely van, de esetükben nem használja a 7-es szorzót, viszont kijelenti, hogy a központtal együtt Szeged népessége 9 000 fő. Ha kivonjuk belőle a két városrész adatát, a 6405 főt, 2600 lelkes palánki népességet kapunk, amely a házhelyek 7-es szorzata mellett csak 875 fő lenne. Föltételezhető, hogy Reizner, Lambion korábbi jelentését vette alapul, mely a fegyverforgatókat és családjukat (3 000 fő) döntően palánki lakosoknak írta le.

Tény, hogy a várban a török elvonulása után német, szerb és kis létszámban magyar helyőrség tartózkodott. Fennmaradt a katonák (római katolikus) anyakönyve, amelyben zömmel német, cseh és délszláv családneveket találunk.¹¹

A várbeliek családjai a Palánkban éltek, ahová a XVII/XVIII. század fordulóján német iparosok és kereskedők költöztek be. A polgári anyakönyv német családnevei erre utalnak.¹²

Ezen kívül a Palánkban laktak azok a szerb kereskedő, iparos és gazdacsaládok, akik egy része már a hódoltság idején beköltözött. A görögkeleti (szerb) anyakönyv bejegyzései azonban csak az 1720-as évektől maradtak fenn.¹³ Ezek alapján az akkori szerb polgári népesség nagyságát 1200 körülire tehetjük.

Visszatérve a Reizner által meghatározott össznépeségszámra, annak gyengéje épp a szorzószám kérdésében rejlik. Nem ad magyarázatot, hogy miért épp héttel szorozta be a házhelyeket. Nem esett viszont abba a hibába, amelybe gyakran estek történészek, hogy az adózók számát érdemleges forráskritikai vizsgálatok nélkül 5-tel szorozza meg. A történeti demográfia mára egyértelműen föltárta, hogy a 18. századi adózó háztartások mellett igen sok nem adózó család élt egy-egy településen, ezért az adózó háztartások számából az össznépeséget kiszámítani csak alapos forráskritikai eljárással lehet megbecsülni. A 7-es szorzó már jobban megközelíti a valóságot, de még mindig alacsony a tényleges népesség nagyságához képest.

A következő népességfölmérési adat az 1715-i összeírás. Ez 210 polgárt, 179 zsellért, és 9 egyéb adózót talált 398 háztartásban. A megismételt 1720-i conscrip-tióban a megoszlás az alábbi: 232 polgár, 120 zsellér és 52 egyéb adózó 404 háztartásban.¹⁴

A házfelek emelkedése minimális, mindössze 6, amit a későbbi történetírók (köztük Reizner) a hitelesség és pontosság bizonyítékának tartottak. Reizner pl. az összeírást vizsgálva eleve csak 387 háztartással számol – nem tudni miért? –, azt

---

¹¹ OL Filmarchivum Csanádi Egyházmegye. Római katolikus anyakönyv, Szeged-Belváros (Palánk), A 3350.

¹² OL Filmarchivum Csanádi Egyházmegye. Római katolikus anyakönyv, Szeged-Belváros (Palánk) A 3350 és 3351.

¹³ OL Filmarchivum, Magyarországi Görögkeleti Szerb Egyház Szegedi Egyházközség A 5450.

¹⁴ Acsádi Ignác: Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában. 1720–1721. Magyar Statisztikai Közlemények. Új folyam, XII. Budapest, 1896. 197.

megszorozva 5-tel kikerekítve 2000 főt kap. Ehhez hozzáadja a helyőrség számát (500 katona), melyet 5-tel megszoroz, mivel a katonákat mind családosoknak fogja föl. Így a helyőrség számát 2 500 főre teszi. Ehhez még hozzáad 400 várőrségi katonát, s végül megállapítja, hogy a város összlakossága 5000 fő körül lehet.¹⁵

Az első ellentmondás Reizner munkáján belül található. Ha a De la Croix-féle térképen levő házhelyek alapján 1712-re 9000 főnyi népességet tételezett föl, hogyan lesz ebből 1720-ra 5 000. A jelentős csökkenés okaival nem foglalkozik, nem ad rájuk választ.

Már Acsády Ignác is úgy próbálta az össznépeességet az 1715-i, és az 1720-i összeírás alapján meghatározni, hogy föltételezte: az összeírásokból kimaradt a családok fele. Az összeírt háztartások nagyságát 6-nak vette, amelyet 50%-al kiegészített, s így lényegében 9-es szorzószámot használt, mivel a 6-hoz rendelte annak felét, a 3-at. Összevetve az országos összeírások adatait a korabeli urbáriumokkal, azt tapasztalta Acsády, hogy utóbbiak 50%-al több adózót tartalmaznak, mint a conscriptio, ezért alkalmazta a kiegészítés módszerét.

Ha csak a századforduló történetírásának szintjén gondolkodunk, és követjük Acsády eljárását, Szeged polgári népessége a Reizner Jánosnál föltüntetett 2000 helyett 3600-ra taksálható. Ehhez jön még a katonai népesség, amellyel együtt 6500 főre is mehetett a népesség nagysága.

Azóta a történeti demográfia új módszereivel készült több tanulmány bizonyította, hogy az 1720-i összeírás a szegényebb népesség kihagyásával készült, az összeírt adózó családfők az akkori lakosság alig 1/3-át képviselik.¹⁶

Reális eredmény eléréséhez a háztartások számát 3-al kell szorozni –így egészítjük ki az 1/3-t 3/3-dá, vagyis az összes háztartás szintjére, majd ezt a számot a családok átlagos nagyságával, 5-tel szorozzuk meg. E forráskritikai módszerek figyelembevételével Szeged polgári népessége 1720-ban 6000 körül lehetett. És ehhez kell még hozzáadni a katonai népességet, a 2500 főt.

Kováts Zoltán a történeti demográfia új forráskritikai elveit konkrét helytörténeti anyagon alkalmazta: az összeírások statisztikai eredményeit az anyakönyvekkel vetette egybe.¹⁷

Megállapította, hogy az adózó háztartásokat átlagosan 20–25-tel kell megszorozni ahhoz, hogy a tényleges népesség nagyságát megkapjuk. Ezt az eljárást követve Szeged polgári lakossága 1720-ban 10 000-főt tehetett ki, amit még a katonai létszám növelt 13 000 főre.

---

¹⁵ Reizner, 1900. III. 143.

¹⁶ Dávid Zoltán: Az 1715–20. évi összeírás. In: A történeti statisztika forrásai. Szerk.: Kovácsics József. Budapest, 1957. 192.

¹⁷ Kováts Zoltán: Somogy megye népessége a XVII–XVIII. század fordulóján. Kaposvár, 1969. 34–40.

A NÉPESSÉG KONTINUITÁSÁNAK ÉS NAGYSÁGÁNAK ÖSSZEFÜGGÉSEI

Az 1720-as évek közepétől a kereszteltek száma évenként jóval meghaladta az 500-at, ennek alapján a kérdés egyik kutatója, Takács Júlia a város népességét 14 000 és 17 000 közé teszi.¹⁸

A magyar népesség legnagyobb tömegben a szultáni (khasz) városban, Alsóvárosban maradt fenn. Főleg e városrész példáján bizonyítható, hogy a török kiűzése politikai értelemben fontos cezúra, de népességtörténeti szempontból a folyamatosság dominált. Egyrészt a XVIII. századi lakosság magyar ajkú csoportja nagyrészt a középkori, koraujkori elődök leszármazottja, másrészt a török alatti népességvesztés, bár jelentős volt, a természetes reprodukció és a vándorlási többlet stabilizálta a XVI. század közepének szintjét. Előbbit az 1522-i tizedjegyzék, az 1577/78-i defter, az 1663–1689 közötti alsóvárosi anyakönyvek névanyagának összehasonlítása, utóbbit a különböző korok különböző módszerrel kiszámított össznépeességi adata bizonyítja.

A bácsi püspöknek készített tizedjegyzék igen részletes, utcánként és házanként tünteti föl az adózók családi és keresztnéveit.¹⁹

A kiadott névanyag a kutatás fontos bázisa, viszont az anyakönyvek beiktatása teszi igazán értékelhetővé a XVI. századi forrást is. Tudjuk, hogy az alsóvárosi ferencesek török alatt is vezették anyakönyveiket (főleg a keresztelést), amelyekből több lényeges összefüggés megállapítható.²⁰

Az első bejegyzés 1663-ból való, de rendszeres vezetése csak 1668-tól mutatható ki, innentől évente több mint száz kereszteltről és szüleiről írták be az adatokat. Azok szórványjellege ezzel megszűnt, de teljeskörűnek így sem mondható.

A főnti források célszerű használatával Szeged népességének kontinuitása és az össznépeesség nagysága tudományosan korrekt módon meghatározható.

A sok kutató által használt tizedjegyzék (1522), és a kevésbé ismert alsóvárosi anyakönyvek névanyagának összehasonlítása a szegedi nép helyben lakásának folyamatoságát bizonyítja. 1663 és 1689 között a ferences atyák bejegyezte családnevek közül 157 megtalálható az 1522-i tizedlajstromban is, ami 30 %-os azonosságot mutat. De e családoknak az össznépeességben belüli számaránya még ennél is nagyobb, mert az anyakönyvekben egyezőnek talált családnevek (157) az 1522-i jegyzékben 803 ilyen nevű adófizető egyén között oszlottak meg, miközben az összes adófizető száma 1549 volt.

---

¹⁸ Takács Júlia: Szeged népessége a XVIII. Században. Szeged, 1982. Kézirat, JGYTF Történet-tudományi Tanszék Irattár.

¹⁹ Reizner János: Szeged története IV. Szeged, 1900. 97–128.

²⁰ Magyar Országos Levéltár Filmarchívuma, Csanádi Egyházmegye Római-katolikus anyakönyvei. Szeged-alsóváros, A3334.

Az 1720-i regnicolaris conscriptio 394 szegedi családnevet tartalmaz. Közülük csak 126 (32%) volt megtalálható az 1663–1689 közötti anyakönyvekben, amely nagyjából azonos arányú népességi lefedettséget jelent a dézsmalajstromával.²¹

Adózási szempontból természetesen ez a populáció nagyobb tömeget képviselt: az 1720-ban összeírt 394 adózó közül 257-en (65%) viselték az anyakönyvben föl-lelt 126 egyező családnév valamelyikét. A névszerinti vizsgálatok tanulsága tehát az, hogy a különböző korok családnévállománya egyharmados egyezést mutat, amely elegendő nagyság a demográfiai kontinuitás fennmaradásához. Különösen igaz ez úgy, hogy az azonos családneveket viselők száma a népesség nagyobb hányadát tette ki mindhárom vizsgált időszakban.

Szeged török előtti népességének meghatározásához a legtöbbet használt forrás az 1522-i dézsmalajstrom. Reizner János erre építve a mohács körüli lakosság nagyságát 6245 főben adta meg.²²

A pápai tizedjegyzékre alapozott demográfiai számításait ötös szorzóval végezte, azaz adózó háztartásonként 5 fővel számolt. A metódusát alkalmazva azonban más eredményre jutunk akár a házak számát, akár a háztartások számát szorozzuk meg öttel. De még a Tápé, Szentmihálytelek és Bánfalva háztartásaival csökkentett szám (1449) szorzata (7245) is nagyobb a Reizner megadta népességszámnál. Valószínű, hogy a névanyag alapján megállapított családszám és a fölvetett háztartások száma nem egyezett, mert mind a kimutatott házak száma (1493), mind a háztartások száma (1549) megszorozva öttel nagyobb népességre (7465, illetve 7745) jön ki, mint Reiznernél. És ez csak a házzal bírók, az adózó háztartások alapján végzett számítások eredménye. Reizner is gondolt az összeírásból kimaradók tömegére, a szegényebb népelemekhez tartozó napszámosokra, fuvarosokra, halászokra. Számuk kiderítése szinte lehetetlen vállalkozás, Reizner mégis minden különösebb indoklás nélkül a módszerével kiszámított össznépességhez (6245) hozzáadott még 2500 főt, így adva meg a város 1522-re vonatkoztatott lélekszámát 8745-ben. Jóllehet többször még ezek után is 8000 fős városról beszélt. Ez a szám azonban még Reizner módszerével is többre rúg, ha kiküszöböljük a számítási hibákat: ugyanis az ötös szorzóval kalkulált háztartási népesség (7465) + 2500 fő közel tízezer lakost tesz ki. Az újabb történeti demográfiai kutatások alapján az 1522-i dézsmösszeírást gondosan összeállított lajstromnak tarthatjuk, mert az adózásba bevonták az ott élő családok felét. Ezért az összeírt 1549 háztartást tízzel szorozhatjuk, s így 15 000 főnyi népességet valószínűsíthetünk Szeged török előtti idejére.²³

Ez az a szám amit összevethetünk a város XVIII. század eleji össznépességi adatával. Szeged törökkor végi össznépességének megállapításához már egyéb körülmé-

---

²¹ Acsády Ignác: Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában. Magyar Statisztikai Közlemények. Új folyam, XII. Bp. 1896. 197.

²² Reizner. 1900. III. 138.

²³ Zolnay László: Fővárosunk lélekszáma a középkorban. In: Budapest, 1967. 8. sz. 19.

nyeket is figyelembe vehettünk. A XVII. század végének a XVIII. század elejének kutatói egyre gazdagabb forrásanyag alapján állapították meg, hogy ekkor a gazdálkodás eredményessége és biztonsága miatt több család élt együtt.²⁴

Az is hozzájárult ehhez, hogy a magas halandóság miatt sok volt a töredék – általában apa nélküli – család. Ezek gazdagabb, telki állománnyal rendelkező rokonokhoz költöztek.²⁵

Figyelembe veendő szempont, hogy az adózás céljából elrendelt összeírás során többen próbáltak a terhek alól kibújni, akik emiatt nem kerültek a listára. Végül ott volt a terheket viselni nem képes szegénység, az alkalmi munkából élők, pásztorok, favágók, fuvarosok stb. Mindezekre tekintettel Dávid Zoltán arra a megállapításra jutott az 1720-i összeírást elemezve, hogy az adózásba bevontak az összes család egyharmadát jelentik.²⁶

A magasabb szorzó módszerével kalkulált 1522-i lakosság szám (15 000) a XVI. század első felében bekövetkezett három török pusztítás után 8–10 ezer főre apadt. A környék elpusztult kis falvainak népe bevándorlásával később növelte a város lakosságát, de pontos adatokat nem ismerünk.

Ehhez képest kell meghatároznunk a török kor végének szegedi népességét. Nem könnyű dolog, mert anyakönyvezés csak Alsóvárosban folyt, várbeli egyházi matrikulákról nincs tudomásunk. Így föltételezhető, hogy az alsóvárosi keresztelési adatok tágabb kört ölelnek föl, mert a Palánkból is idehozták a gyermekeket megkeresztelni. Az össznépeességet azonban még így sem lehet korrektül megbecsülni. Rendelkezésünkre áll az Alsóvárosban 1668–1699 között bejegyzett élveszületések száma. Ebből megállapítható, pl. hogy 1680–1684 között évente átlagosan 175 gyermeket kereszteltek meg. Tudományos módszerrel ebből az adatból meglehetősen biztos következtetés vonható le a népesség nagyságára nézve. Ha ismert a korszakra jellemző születési arány, az a mutató, hogy ezer lakostól átlag hány gyermek született, akkor a születések számából meghatározható az össznépeesség. A különböző helytörténeti munkák gyakran dolgoznak föl anyakönyveket, amelyekből az, az általánosítás szűrődik le, hogy a XVIII. században országosan 40–45 közötti ezrelékes születési aránnyal számolhatunk.

Alsóvárosra kivetítve így a 175 születés – 45 ezreléket véve alapul – mintegy 4100 fős össznépeességnek felelt meg a XVII. század végén. De ez csak Alsóváros lakossága. Ha feltételezzük, hogy az itteni keresztelések döntően a helyi társadalom népmozgalmát tükrözik, s ha adódtak külső – elsősorban palánki születésű gyerme-

---

²⁴ H. Veress Éva: A jobbágycsalád szervezete a Sárospataki uradalom falvaiban a XVIII. Század közepén. In: Történelmi Szemle, 1958. 3–4. sz. 379–429.

²⁵ Kovács Zoltán: Somogy megyei községek népesedési viszonyai 1748-ban. In: Szegedi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei. Szerk.: Benkő László. Szeged, 1964. 221–243.

²⁶ Dávid Zoltán: Az 1715–20. évi összeírás. In: A történeti statisztika forrásai. Szerk.: Kovács József. Bp. 1957. 148–200.

kekre kiterjedő – keresztelések is, a várbéli népeket (katonák, rácok), a Palánk és Fölsőváros népességét is figyelembe kell venni az összlakosság megállapításakor. Ehhez azonban nem állnak rendelkezésünkre megfelelő anyakönyvi források. Ezért sajátos becslési módszert kell alkalmaznunk, amellyel Acsády Ignác is élt az 1720-as évek nemessége nagyságának meghatározásakor. Lényege, hogy későbbi, szakmailag teljesen hiteles forrásból következtetünk vissza a korábbi állapotokra. Ilyen, a szakmában autentikusnak elfogadott történeti demográfiai forrás: II. József népszámlálása. Szegedi számsoraiból meg lehet állapítani a városrészek arányát. Eszerint a Palánkban 4045 (18,8%), Felsővárosban 7998 (37,1%), Alsóvárosban pedig 9486 fő (44,1 %) lakott 1786–87-ben.²⁷

Föltéve, hogy az egyes városrészek között ugyanezek az arányok álltak fenn a XVII. század végén is, Szeged össznépessége nagy pontossággal megbecsülhető.

Alsóvároson 1695–1699 között évenként átlagosan 227 gyermeket kereszteltek az anyakönyvek adatai alapján. A főnti módszer segítségével kiszámítható a városrész összlakossága: 45 ezrelékes születési aránnyal számolva 6155. Adva van tehát két öt-éves periódus alsóvárosi népességének lélekszáma. Ehhez társítjuk a József-féle népszámlálás alapján megállapított városrészi arányokat, s megkapjuk a két ciklus palánki és fölsővárosi becslő adatait.

Városrész	1680–1684	1695–1699
Palánk	1770	2658
Fölsőváros	3450	5176
Alsóváros	4100	6155

Ezek a pontosnak tűnő számok nagy bizonytalanságot takarnak, mert a százalékszámítás matematikai művelete sem válaszolja meg azt a kérdést pl., hogy az alsóvárosi anyakönyvezettek Szeged mely területéről valók. Nincsenek benne a görögkeleti szerbek (családnevek 95%-a magyar hangzású), de protestánsok (főleg reformátusok) sem, akikről nem tudjuk, hogy hányan lehettek a városban. Hogy biztosan voltak, azt tudjuk, mert a Szeged környéki településeken mindenütt a kálvinisták voltak többségben a hódoltság idején. Sőt, Szegeden is gyökeret vert reformáció, volt idő, amikor az alsóvárosi templomot fölváltva használták katolikusok és kálvinisták. Az elpusztult közeli falvakból beköltözők között is nagy számban akadtak reformátusok. Mindent egybe vetve: Szegeden a török uralom utolsó évtizedeiben még éltek kálvinisták.²⁸

²⁷ Pótlás az első magyarországi népszámláláshoz. Történeti Statisztikai Tanulmányok 2. Szerk.: Danyi Dezső-Dávid Zoltán. Bp. 90–92.

²⁸ Reizner, 1899. I. 115–121.

Az 1720-i országos összeírás városi névanyaga is segít az alsóvárosi anyakönyvezés földrajzi kiterjedésének megállapításában. 394 családnévből 126 volt megtalálható a XVIII. századi anyakönyvekből összeállított névsorban. Ez a 32%-os lefedettség azt mutatja, hogy az alsóvárosi anyakönyvek többségében az alsóvárosi népességet ölelték föl.

Két fix adatból számítottuk ki a városrész össznépességét: a kereszteltek számából, illetve az anyakönyvek névanyaga alapján megállapítható családszámból. Csak-hogy a két módon kalkulált eredmény között sincs összhang. Az 1663–1668 közötti bejegyzésekből 1645 család volt rekonstruálható. Danyi Dezső a XVIII. század végi városi családok átlagos nagyságát 4,5 főre teszi.²⁹

Eszerint: $1645 \times 4,5 = 7402,5$.

Ennyi lakosa lehetett Alsóvárosnak az anyakönyvezett családok fölszorozása eredményeként, amely a további adatátvitel révén 16700 városi összlakosságot valószínűsít. Ezt azonban túlzottan magasnak tartjuk. Viszont levonható belőle egy olyan összefüggés, hogy a kereszteltek a város más részéből is az alsóvárosi ferencesekhez hozták. A török kiverése után megugrott keresztelési szám oka nem a beköltözők növekedése, hanem az anyakönyvezési gyakorlat megszilárdulása. A török alatt (1663–1686) a családok nagy száma és kereszteltek száma közötti ellenmondás azzal magyarázható, hogy az anyakönyveket még nem rendszeresen vezették, a szülők is az életképes, néhány napos vagy hetes csecsemőket hozták el megkeresztelni. Vagyis ugyanaz a család esetleg nem minden gyermekét keresztelte meg. Különösen így lehetett ez a más városrészben lakóknál. Mindezek szakmailag alátámasztják föltevésünket, hogy az alsóvárosi keresztelési anyakönyvek az egész városra vonatkoznak. Ez alapján mintegy 7000–8000 főnyi katolikus népességgel, és nagyjából 2000–3000 ortodox illetve kálvinista hitű lakossal kell számolnunk a török uralom végén. Szeged össznépessége a török kor végén így 10 000 főre tehető, amely a mohács előtti évekének kétharmada.

---

²⁹ Danyi Dezső: Városi háztartások és családok a 18. század végén. In: Történeti Statisztikai Évkönyv 1963–64. Budapest, 1965. 75–109.